

UKRAINIAN SERDIUKS AND OTTOMAN SERDEN-GEÇTİS (towards to discussion about etymology and terms using)

Oleksii Sokyrko

ORCID identifier 0000-0003-3841-9782

Ph.D (History)

Taras Shevchenko National University of Kyiv

History Department

Volodymyrska Str., 60, Kyiv 01033, Ukraine

sag@univ.kiev.ua

Serdiuki's infantry regiments were the basis of the hired troops of the right- and left-bank hetmans of the second half – the end of the 17th century, and played an important role in their military and political history in Ruina's period. Among many other issues related to their early history, researchers are still debating the origin of the name "serdiuk". Historiography has suggested that the word comes from the "angry" attitude of the soldiers, or their faithful, "cordial" service to the hetmans, or the name of Colonel Serden'. The context of references to serdiuks in the sources of the 60 - 70's of the 17th c. testifies that formations with this name were distributed both in the army of Hetman Petro Doroshenko and in the Crown troops. Thus, the term itself meant a community of "okhotnyky" (volunteers) from the free-lancers of the Right Bank of the Dnieper region who were recruited for hired service. Its etymology is most likely derived from the Turkish word "serden-geçti", which indicated the volunteer formation of the Janissary corps in the Ottoman army. The Serden-geçti were volunteers who participated in especially dangerous military operations for high pay and career promotions. The system of recruitment of these formations ("serden-geçtiler") could serve as a model for the organization of mercenary service in the army of Petro Doroshenko, and hence give them the name "serdiuki".

Key words: serdiuky, hired regiments, Petro Doroshenko, Ottoman Empire, Cossack Hetmanate.

Олексій Сокирко

ORCID identifier 0000-0003-3841-9782

кандидат історичних наук, доцент

Київський національний університет ім. Т. Шевченка,

історичний факультет

вул. Володимирська, 60, Київ 01033, Україна

sag@univ.kiev.ua

УКРАЇНСЬКІ СЕРДЮКИ ТА ОСМАНСЬКІ SERDEN-GEÇTİS (до дискусії про етимологію та побутування термінів)

Сердюцькі піхотні полки були основою найманих військ право- та лівобережних гетьманів другої половини – кінця XVII ст., що відіграли важливу роль в їхній військово-політичній історії. Серед багатьох інших питань,

пов'язаних із їхньою ранньою історією, дослідниками й зараз дебатуються питання походження назви “сердюк”. В історіографії побутували судження, що слово походить від “сердитої” вдачі вояків, або їх вірної, “сердечної” служби гетьманам, або ж прізвища полковника Серденя. Аналіз контексту згадок про сердюків у джерелах 60 – 70-х рр. XVII ст. свідчить, що формування з цією назвою були поширені як в армії гетьмана Петра Дорошенка, так і в коронному війську. Отже, сам термін позначав спільноту “охотників” (волонтерів) з військових заробітчан Правобережного Придніпров'я, які вербувалися на найману службу. Його етимологія, швидше за все, походить від турецького слова “serden-geçti”, котрим позначали волонтерські формування яничарського корпусу в османській армії того часу. Serden-geçti були добровольцями, котрі за високу платню та підвищення по службі брали участь у особливо небезпечних військових операціях. Система поповнення цих формувань (“serden-geçtiler”) в загальних рисах могла послужити взірцем для організації найманої служби в армії Петра Дорошенка, й відтак дати їм назву “сердюцької”.

Ключові слова: сердюки, наймані полки, Петро Дорошенко, Османська імперія, Гетьманщина

Сердюцькі полки – один з найяскравіших феноменів української мілітарної історії доби Гетьманщини, неодмінний атрибут сильної гетьманської влади, символ відваги та мужності. Як відомо, спершу сердюки становили основу найманого війська гетьмана Петра Дорошенка, а після його зречення майже у повному складі перейшли на службу до лівобережних правителів. Сердюцькі, або ж охочепіхотні полки, брали активну участь у війнах із Туреччиною й Кримом в останній чверті XVII ст., були надійною опорою гетьманської влади всередині країни. Ця, фактично, найбоєздатніша частина армії, була головним опертям гетьмана Івана Мазепи під час його антиросійського виступу. Більшість сердюків загинула, мужньо обороняючи Батурин у листопаді 1708 р., а рештки, котрим вдалося вціліти, були розпущені указом імператриці Катерини I в 1726 р. [18, с. 100-122].

Серед багатьох недостатньо з'ясованих в історіографії аспектів ранньої історії цих формувань, зокрема, є й проблема походження та історичної етимології їхньої назви – сердюк.

Перші згадки про сердюків відносяться до середини 60-х рр. XVII ст. Зокрема в листі гетьмана Павла Тетері до великого коронного канцлера Миколая Пражмовського від 24 червня 1665 р. повідомляється про успішне відбиття “серденятами” й польською залогою Білої Церкви нападів військ Брюховецького [15, с. 238]. Дмитро Дорошенко вважав, що ця назва, котру згодом прибрала наймана піхота Дорошенка, могла походити від прізвища полковника Серденя, який, втім, у цей самий час служив у польському війську й воював проти правобережного гетьмана. На думку Миколи Крикуна, Сердень (Серденя) взагалі є неісторичною особою, а згадуваний джерелами “Серденів полк” насправді належав до дорошенкового регіменту [15, с. 238-239]. В цьому зв'язку нелогічним є те, що на раді в Лисянці 20 лютого 1666 р. правобережні козаки вимагали виведення обтяжливого й надокучливого своїми постоями “Серденевого полку” за межі України [7, т. 6, с. 82-88;

10, с. 65, 69-70]. За версією М.Крикуна, цей епізод начебто був виявом якихось незначних незгод в середовищі Війська Запорозького, що малоімовірно з огляду на гостроту дебатів унаслідок яких “Серденева” старшина вилаяла Дорошенка «татарським гетьманом» і навіть покинула раду. Крім того, коли б ішлося про конфлікт саме з сердюками, підписи їхніх командирів навряд чи могли б стояти під текстом інструкції до польського сейму, ухваленій на тій же раді [15, с. 208; 16, с. 291]¹.

Швидше за все, ми маємо справу з плутаниною назв у джерелах, спричинену особливостями ділової мови, вживаної козацькими, польськими й московськими канцеляріями, котрі різні за своєю належністю формування – полк Серденя й сердюцькі частини Дорошенка, – однаково іменували “*piechota serdeniatów*”, «серденята», «сердюки». Про те, що сердюки існували одночасно в коронному й гетьманському війську свідчить чимало документів. Так, в листі примаса Миколая Пражмовського до великого маршалка коронного Яна Собеського з березня 1669 р. згадано “*kozaków przy nas się jeszcze wiazancych, Serdyniat nazwanych w polsce*”, котрих він радить залишати при польському війську, оплачуючи їхню службу з поборових грошей руських воєводств [1, с. 277]. Ширших відомостей про них ми не маємо, але очевидно, що ці сердюки не входили до компуту коронного війська, перебуваючи на становищі волонтерів, “охотників” котрих уряд затягав додатково на час війни для ведення рейдових операцій. Попри намагання Собеського зарахувати серденят до компуту коронного війська й, таким чином поставити на державне фінансування, вони до кінця свого існування продовжували лишатися поза компутом. Навесні 1671 р. при коронному війську лишалося всього 500 піших сердюків, але їхня кількість через несплату жолду неухильно зменшувалася [1, с. 639-640]. У вересні того ж року, допомагаючи комплектувати загони гетьмана Ханенка, Собеський шукав контактів з кошовим отаманом Іваном Сірком, через якого збирався “для Ханенка людей збирати, а особливо серденят” [1, с. 689, 696]. Отже, серденята мали й якийсь зв’язок із Січчю, можливо, черпаючи там для себе поповнення.

Водночас сердюцькі полки постійно фігурують і у військах Дорошенка. Уже при початку гетьманування, на раді під Лисянкою в лютому 1666 р., ми бачимо трьох сердюцьких полковників – Федора Михайленка, Матвія Канівця та Василя Волошина, а також трьох запорозьких (вочевидь, піхотних) – Семена Корсунця, Пилипа Івановича та Івана Чорнобиля [15, с. 223]. Тоді ж Дорошенко сповіщав польського короля про розташування їх над Дніпром і Бугом, «щоб вони були пересторогою від степу й Запоріжжя та щоб знову не вибухла якась ребелія» [10, с. 64]. Ці наймані контингенти, швидше за все були створені ще до обрання Дорошенка на гетьманство, але, не виключено, що за його безпосередньої участі, яко генерального

¹ Д. Дорошенко витлумачив цю суперечність не як намір ради ліквідувати наймані полки серденят, а як вимогу вивести з України полк Серденя, що належав до коронного війська й обтяжував населення постоями [10, с. 69-70, 73].

осавула. Так, у листопаді 1669 р. два сердюцьких полки стояли залогою в Умані [1, s. 462,489]. Наприкінці 1670 р., згідно інформації польського коменданта, серденьята брали участь у блокаді білоцерківського замку [1, s. 603]. Козацькі полонені, захоплені в Барі в березні 1671 р., переповідали, що загалом при гетьмані перебуває 5 сердюцьких полків [1, s. 635-636].

Все це дозволяє припустити, що “сердюками” або “серденьятами” сучасники іменували спільноту військових заробітчачан-“охотників”, які не мали постійного місця осідку, мандруючи на теренах Східного Поділля та правобережної Наддінпрянщини від одного наймача до іншого. Показово, що коли в березні 1669 р. на Корсунській раді постало питання про розпуск сердюцьких полків, котрі в очах рядового козацтва були провідниками самоправної політики Дорошенка, їх «приговорили розпустити хто откуды пришел, а приматца за домовые работы, а в войско ходити не велели» [7, т. 8, с. 145]. Отже, правобережні козаки сприймали серденьят, як людей прийшлих, до того ж явно не лицарського походження, котрих належало повернути до їх звичних занять (“работы”).

В умовах політичної нестабільності, а надто – постійного дефіциту грошей, серденьята періодично опинялися то в козацькому, то в польському таборах. Білоцерківський комендант Ян Льобель описує серденьят, як відважних найманців, які “шукають служби”, але їх приймають із великим страхом, бо бояться зради. Деякі з них виявляють готовність служити й Речі Посполитій, однак, пише Льобель, “треба б їм [за це – О.С.] щось дати й барву пообіцяти” [1, s. 603]. Водночас, серденьят цінували за відвагу й великий бойовий досвід, набутий на службі у різних володарів. Зауважуючи професіоналізм найманців і прагнучи їхньої лояльності, Ян II Казимир радив коронним регіментарям приваблювати цих “волонтерів і охотників” на свій бік зазивними листами й щедрим жалуванням, відриваючи в такий спосіб від дорошенкової протекції [1, s. 277]. За правління його наступника Міхала Корибути Вишневецького, відділ сердюків чисельністю в 400-500 чоловік перебував у коронному війську на становищі найманого підрозділу, утримуваного з каси великого коронного гетьмана. Королівський двір, витрачаючи досить великі суми на утримання сердюків, надавав цим найманцям аж ніяк не меншого значення, аніж правобережним козакам пропольського Ханенка, котрі так само отримували грошові субсидії [2, s. 290-291]. В «Репартиції» коронного війська з 1667-1673 рр. серед позаштатних формувань, утримуваних за рахунок екстраординарних сум, значилася сердюцька хоругва Яна Самуеля Мотовила (Motowidło) в кількості 200 ставок (очевидно, близько, 180 жовнірів). Вона мала статус волонтерського підрозділу, на заплату якого було секровано кошти від подимного 1671 р. й 1672 р. допущена до збирання «зимового хліба» (гіберни) [2, s.69].

Етимологія слова “сердюк” не зовсім ясна. «Синопис» Інокентія Гізеля 1680 р. видання, перераховуючи полки, вислані 1679 р. для відбиття турецької навали під Київ, згадував компанійців і сердюків, зазначаючи, що вони «від доброго свого серця так названі, добрі воїни».

Явною даниною романтичній традиції кінця XVIII ст. слід вважати виведення назви від суворої, сердитої вдачі сердюків, поданої в “Истории Русов” [12, с. 19].

За більш обґрунтованою версією Миколи Костомарова, термін походить від турецького “*serdengeçti*” (букв. “відчайдух”, “шибайголова”) – назви волонтерських підрозділів у османській армії, складених з яничарів та сипахів, що виконували особливо небезпечні завдання, отримуючи дуже високу платню й підвищення по службі [5, с. 554-555]. “Серденята – писав Костомаров – есть перевод турецкого слова “серденгести”, что означает “безпощадные” [14, с. 261, прим. 3], посилаючись при цьому на повідомлення мемуарів учасника російсько-турецької війни 1735-1739 рр. пруського офіцера Христофора Германа фон Манштейна (1711-1757). Описуючи сутичку з ханськими військами після переправи через Дністер в серпні 1739 р., Манштейн, зокрема згадує, що російські відділи були атаковані Ілія-Калчак-башею, хотинським комендантом «с 6 т. серденгести или конными янычарами, называемыми безпощадными» [11, с. 158]. Обігруючи турецьку етимологію слова “сердюк”, Костомаров, таким чином, ніби натякав на запозичення цієї назви для позначення дорошенкових найманців, коли той прийняв османську протекцію.

Микола Крикун критично поставився до цієї тези, зауваживши, що перші згадки сердюків в Україні джерелами набагато раніші за прийняття Дорошенком османського підданства [15, с. 238]. Це однак, ажніяк не заперечує турецького походження самого слова, котре могло з’явитися у вжитку задовго до Дорошенка. Вплив східних звичаїв і військових практик цілком логічно вписується в соціокультурну модель Козацької України, де суто військовий “орієнталізм” пустив міцні корені ще в попередніх століттях [9, с. 94-172; 17, с. 18-23]. Тож поява османських або татарських запозичень в українському мілітарному лексиконі не конче спричинювалася характером політичних відносин. Тривале військове партнерство між гетьманатом, Портою й Кримським юртом, що розпочалося від середини XVII ст., ще більшою мірою посприяло перемішуванню звичаїв і численним взаємним запозиченням.

Ким, власне, були «серденгечти» в османській армії? Система *serdengeçtiler* була особливим типом поповнення елітних частин у постійних військах османської армії (корпусі яничар та сипахів): добровольців, котрі зголосилися до виконання особливо небезпечних бойових завдань в обмін на високу платню й службове підвищення. Як правило, з числа таких волонтерів формувалися ударні загони при штурмах фортець або ж десантні групи в морських операціях, що в силу свого тактичного застосування несли нечувано важкі втрати, котрі могли сягати 80 – 90 % особового складу. Так, наприклад, в битві при Дарданеллах у липні 1657 р. десантна партія з 300 яничарських серден-гечтелерів, висаджених на о. Тенедос, втратила майже 250 вояків, а з 2000 загону добровольців, що прорвалися до блокованого австрійцями гарнізону Буди в травні 1686 р. вціліло заледве 200. Відчайдухам сплачували майже подвоєну плату за участь у таких ризикованих операціях. Окрім цього, тим, хто вижив гарантувалося переведення до одного з шести

привілейованих полків султанської кінної гвардії (*altı bölük halkı*): сипагів (*sipahiyan*), сіляхдарів (*silahdaran*), улуфеджи (*ulufeciyan-1 yemin* та *ulufeciyan-1 yesar*), та гарібів (*gurebayan-1 yemin* та *gurebayan-1 yesar*), що одержували винятково високе забезпечення [13, с. 301]. За зауваженням дослідників, набір серден-гечтелерів, не був формалізованою процедурою, й регулювався звичасвою традицією, скріпленою усними домовленостями між наймачем і вояком. При цьому відбір охочих здійснювався з основної маси яничарів, що мали середній рівень бойової підготовки й воєнного стажу. В такий спосіб забезпечувався високий рівень взаємної виручки й взаємодії в найнебезпечніших моментах бою [3, р. 163-164].

Втім, принципи добровільного вербунку, матеріальне заохочення, контекст бойового застосування українських сердюків і турецьких серденгестів виглядають цілком тотожними. Таким чином, припущення Костомарова виглядає аргументованим і має цілковиту рацію. При цьому варто зауважити, що турецькі серденгесті були не просто окремими ударними підрозділами яничарського корпусу, а особливою системою набору добровольців для виконання небезпечних задач – фактор, котрий так само ріднить їх службу із сердюцькою, що запроваджувала іншу, у порівнянні з козаками, мотивацію служби: гроші, трофеї та кар’єрний ріст.

Головним контингентом, який «затягався» на службу до сердюцьких полків, ставали «охотники» – ті, кого Козацька революція, а згодом і Руїна винесли за рамки традиційного станового суспільства, змусивши «живитися» воєнною здобиччю і грабунком. Одну з найчисельніших категорій військових заробітчач становили випищики – козаки, що були виписані з реєстру, але продовжували брати участь у походах, ідентифікуючи себе з рицарським станом. Із часом комусь із них щастило знову посісти місце в козацьких списках, однак іншим, особливо тим, хто не мав землі та постійної осілости, випадав єдиний можливий варіант – кочове вояцьке життя. Із цього середовища напередодні щорічних кампаній формувалися так звані «охотні» полки, до яких збиралися добровольці, «охочі» волонтери, що їх джерела називають «голою без роду-племени».

Часто «охотники» утворювали окремі від козацьких тимчасові полки, що виникали здебільшого в порубіжних регіонах, швидко зникаючи та відновлюючись (до таких можна віднести кілька подільських полків – Звягельський, Лисянський, Могилівський, а також полісько-сіверських – Мозирський, Брагинський та Овруцький). Тривале існування судилося тим із них, що контролювали периферійні території, на якій вирували повстанські рухи покозачених селян. Так, у Бузько-Дністровському межиріччі майже до середини 70-х рр. XVII ст. діяли справжні «мікродержави» на чолі з Семеном Височаном, Василем Дроздом та Семеном Кіяшкою-Манжосом, даючи притулок неспокойному «збройному люду», котрий ходив служити то до Молдавії, то на Запорозьку Січ, то по черзі до право- й лівобережних гетьманів. Легендарний ватаг подільських «охотників» Семен Кіяшко, спільно із відділами Григорія Дорошенка, брав участь у бойових діях на Лівобережній Україні влітку

1668 р. разом із московськими військами, але після переходу Поділля під владу поляків у 1671 р., як і інші полковники, виявив згоду служити Михайлові Ханенку [7, т. 8, с. 109, 150; 10, с. 213]. Щоправда, попри складену присягу й отриману «асекурацію», Кіяшко набрав охотників (його вербувальники дійшли навіть до Чернівців) і вирушив разом із молдавським господарем Григорієм Дукою до Волоського князівства [10, с. 395]. Значна частина складу охотницьких формувань не була прив'язаною до службових ґрунтів, як звичайне козацтво, та часто взагалі не мала сімей. Здобуваючи «козацького хліба», «охотники» легко міняли своїх командирів і місце перебування.

Звернімо увагу, що в контексті аналогій із «охотниками»-волонтерами і сердюками, певну подібність за деякими функціями мали також османські *göñüllü* – буквально «волонтери, що воюють з серцем», «з охотою». Ці підрозділи, разом із територіальними ополченнями виставляли й фінансували провінції. Вони належали до провінційних яничарських залог, хоча формально до складу корпусу не входили й не отримували платні, лише користуючись статусом яничара. В багатьох регіонах *göñüllü* комплектувалися з місцевого населення без будь-яких спеціальних критеріїв добору. Головним їх завданням була гарнізонна служба у містах і фортецях [13, с.308]. Подібну формацію, але вербовану вже виключно з різноманітного зброю й декласованих елементів, котрі служили лише за військову здобич, утворювали також *akinci* (своєрідний аналог польських лісовчиків) – головна сила авангардів і розвідки султанської армії [4, s. 249-250; 6, s. 155; 13, с. 306-307].

Так чи інакше, але в українській мові слово «сердюк» могло з'явитися, як калька з турецької, позначивши функціонально дуже близьку османській традиції групу найманців-волонтерів, що відчайдушно служить своєму суверену за гроші та військову здобич. Поява терміну «сердюк» позначала, очевидно, не тільки виокремлення нової найманської спільноти, але й потребу її відмежування від інших, аналогічних, найманських ватаг Правобережжя, що існували паралельно. За висловом Марка Блока, «поява слова – це завжди помітний факт, навіть якщо сам предмет вже існував раніше; він відзначає, що настав вирішальний період усвідомлення» [8, с. 91]. Перенесена в Лівобережну Україну разом із втікачами від Дорошенка, традиція іменування найманої піхоти «сердюками» символізувала формування нового військового феномену – найманого піхотного війська національного типу.

Джерела та література:

1. Acta historica res gestas Poloniae illustrantia ab anno 1507 usque 1795. – Kraków, 1880. – Vol.II. – Cz.1.
2. Hundert Z. Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673. – Oświęcim: Napoleon V, 2019.
3. Murphey R. Ottoman Warfare, 1500-1700. – London: UCL Press, 1999.
4. Özcan A. Akinci //Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. – T. 2. – S. 249-250.
5. Özcan A. Serdengeçti //Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. – T. 36. – S. 554-555.
6. Żygulski Z. Sztuka Turecka. – Warszawa, 1988.
7. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – СПб., 1873.

8. Блок М. Апология истриии или ремесло историка. – М.,1973.
9. Грибовский В. Социальная типология казачьих сообществ //Казачество в тюркском и славянском мирах /Институт археологии им. А. Халикова АН РТ. – Казань, 2018. – С.94-172.
10. Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко: Огляд його життя і політичної діяльності. –Нью-Йорк: УВАН у США, 1985.
11. Записки Манштейна о России. 1727-1744 /Пер. с французского. – СПб., 1875.
12. История Русов или Малой России. – М.,1846.
13. История Османского государства, общества и цивилизации: В 2 т. /Под ред. Э. Исханоглу. – Москва: Восточная литература, 2006. – Т. 1.
14. Костомаров Н.И. Руина: Гетманства Бруховецкого, Многогрешного и Самойловича //Костомаров Н.И. Собрание сочинений. Исторические монографии и исследования. – СПб., 1905. – Кн. 6. – Т. XV.
15. Крикун М. Інструкція послам Війська Запорозького на Варшавський сейм 1666 року і відповідь на неї короля Яна Казимира //Крикун М. Між війною і радою. Козацтво правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття: Статті і матеріали. – Київ: Критика, 2006. – С. 205-248.
16. Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII – XVIII ст. – Київ, 1930. – Ч. 2: Рада старшини.
17. Пилипенко В. Східне обличчя козака Мамаю //Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Історичні науки. – 2015. – Вип. 134. – С. 18-23.
18. Сокирко О. Лицарі другого сорту. Наймане військо Лівобережної Гетьманщини 1669-1726 рр. – Київ: Темпора, 2006.

References:

1. (1880) Acta historica res gestas Poloniae illustrantia ab anno 1507 usque 1795. Kraków, Vol. II, Cz. 1. [In Polish]
2. Hundert Z. (2019) Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673. Oświęcim: Napoleon V. [In Polish]
3. Murphey R. (1999) Ottoman Warfare, 1500-1700. London: UCL Press. [In English]
4. Özcan A. Akinci In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. T. 2. S. 249-250. [In Turkish]
5. Özcan A. Serdengeçti In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. T. 36. S. 554-555. [In Turkish]
6. Żygulski Z. (1988) Sztuka Turecka. Warszawa [In Polish]
7. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, СПб., 1873. [In Russian]
8. Блок М. (1973) Аполюгья устрыуу ылы ремесло ысторука, Москва. [In Russian]
9. Hrybovskij V. (2018) Socyal'naya typolohyya kazach'yx soobshhestv V *Kazachestvo v tyurkskom y slavyanskom myrax: Kollektivnaya monohrafyya /Ynstytut arxeolohyy ym.A.Xalykova AN RT, Kazan, S. 94-172. [In Russian]*
10. Doroshenko D. (1985) Het'man Petro Doroshenko: Ohlyad joho zhyttya i politychnoyi diyal'nosti. – N'yu-Jork: UVAN u SShA [In Ukrainian]
11. (1875) Zapysky Manshtejna o Rossyy. 1727-1744 /Per. s francuzskoho, SPb. [In Russian]
12. (1846) Istoriya Rusov yly Maloj Rossyy, Moskva. [In Russian]
13. (2006) Istoriya Osmanskoho hosudarstva, obshhestva y cyvylyzacyu: V 2 t. /Pod red. E.Iskhanohlu., Moskva: Vostochnaya lyteratura, T. 1. [In Russian]
14. Kostomarov N. (1905) Ruyna: Hetmanstva Bruxoveckoho, Mnohohreshnoho y Samojoylycha V *Kostomarov N.Y. Sobranye sochynenyj. Ystorycheskye monohrafyyu y yssledovanyya*. – SPb., Kn. 6, T. XV. [In Russian]
15. Krykun M. (2006) Instrukciya poslam Vijs"ka Zaporoz"kocho na Varshavs"kyj sejm 1666 roku i vidpovid" na neyi korolya Yana Kazymyra V Krykun M. *Mizh vijnoyu i radoyu. Kozactvo pravoberezhnoyi Ukrayiny v druhij polovyni XVII – na pochatku XVIII stolittya: Statti i materialy*. – Kyiv: Krytyka, S. 205-248. [In Ukrainian]
16. Okynshevych L. (1930) Central"ni ustanovy Ukrayiny-Het"manshhyny XVII – XVIII st. – Kyiv, Ch.2: Rada starshyny. [In Ukrainian]

17. Pylypenko V. (2015) Skhidne oblychchya kozaka Mamaya Visnyk Chernihiv's'koho nacional'noho pedahohichnoho universytetu. *Seriya: Istorychni nauky*, vyp. 134, p. 18-23. [In Ukrainian]
18. Sokyrko O. (2006). Lytsari druhoho sortu. Naymane viys'ko Livoberezhnoyi Het'manshchyny 1669 – 1726 rr. – Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].

Алексей Сокирко

ORCID identifier 0000-0003-3841-9782

кандидат исторических наук, доцент

Киевский национальный университет им.Т.Шевченко,

исторический факультет

ул.Владимирская, 60, Киев 01033, Украина

sag@univ.kiev.ua

**Украинские сердюки и османские serden-geçti
(к дискуссии об этимологии и бытовании терминов)**

Сердюцкие пехотные полки были основой наемных войск право- и левобережных гетманов второй половины – конца XVII в., сыграв важную роль в военно-политической истории периода Руины. Среди многих вопросов, связанных с их ранней историей, исследователями дебатруется вопрос происхождения названия “сердюк”. В историографии бытовали мнения, что слово происходит от “сердитого” характера воинов, или их верной, “сердечной”, службы гетманам, или же фамилии полковника Серденя. Анализ контекста упоминаний о сердюках в источниках 60 – 70-х гг. XVII в. свидетельствует, что формирования с этим названием были распространены как в армии гетмана Петра Дорошенко, так и в коронном войске. Сам термин обозначал сообщество “охотников” (волонтеров) Правобережного Приднепровья, которые вербовались на наемную службу. Его этимология, скорее всего, происходит от турецкого слова “serden-geçti”, которым обозначали волонтерские формирования янычарского корпуса в османской армии того времени. Serden-geçti были добровольцами, которые за высокую плату и повышение по службе участвовали в особо опасных военных операциях. Система пополнения этих формирований (“serden-geçtiler”) в общих чертах могла послужить образцом для организации наемного службы в армии Петра Дорошенко, и вследствие этого дать им название “сердюцкой”.

Ключевые слова: сердюки, наемные полки, Петр Дорошенко, Османская империя, Гетманщина.

Отримано: 06.10.2019 р.